

APLICAREA TEHNICILOR SOCIOMETRICE ÎN STABILIREA ADAPTABILITĂȚII COPILOR LA MEDIUL ȘCOLAR

Lora MOȘANU-ȘUPAC, Elena RUSU, Galina SÎRBU*

Universitatea de Stat din Tiraspol

*Liceul Teoretic „Ștefan cel Mare”, s.Taraclia, r-nul Căușeni

Abordarea problemei privind adaptabilitatea copiilor la mediul școlar este mereu actuală și constituie un deziderat major al procesului educațional care determină performanța, succesul și insuccesul școlar al copilului. Cunoașterea temeinică a adaptabilității la mediul școlar nu poate fi concepută fără examinarea domeniului sociorelațional al copilului, iar cele mai semnificative tehnici de investigare a acestei sfere sunt tehnicile sociometrice. Aplicarea tehnicilor sociometrice scoate în evidență modul de integrare a copiilor în colectivul școlar, prezența confortului psihologic, comportamentele de relaționare în grup, gradul de sociabilitate, statusul relațional și statusul perceput, coeziunea și integrarea grupului.

Cuvinte-cheie: adaptare școlară, inadaptare școlară, tehnici sociometrice, mediu școlar.

APPLYING SOCIOMETRIC TECHNIQUES FOR ESTABLISHING ADAPTABILITY OF CHILDREN AT SCHOLAR ENVIRONMENT

Approaching the problem of children's adaptability at scholar environment is always actual and is a major desideratum of the educational process, determining performances, scholar success and unsuccess of the children. Thorough knowing of adaptability at scholar environment can't be understood without examination of the socio-relational domain of the children, and most significant investigation techniques of this sphere are sociometric techniques. Applying sociometric techniques brings in evidence the way of children's integration in scholar collective, the presence at them of the psychological comfort, behaviors of interacting in group, the level of sociability, relational status and perceived status, cohesion and the integration of the group.

Keywords: scholar adaptation, scholar inadaptability, sociometric techniques, scholar environment.

Integrarea școlară a copilului poate fi pozitivă, acceptabilă și productivă doar prin asigurarea unei adaptabilități eficiente la mediul școlar și la sarcinile activității educaționale. Conceptul de adaptabilitate școlară implică acțiunea de modificare, de ajustare și transformare a copilului pentru a deveni „apt pentru școală”, capabil de a face față cerințelor instructiv-educative și de a fi „compatibil” sub aspectul disponibilităților bio-psiho-sociale, în acord cu normele și regulile școlare.

Abordând problema adaptabilității școlare, cercetătorii A.Coșan și A.Vasilescu [1], I.Al. Dumitriu [4], M.E. Druță [5], E.A. Lorincz [6], A.Mihai [7], M.Zlate și V.Negovan [14] ș.a. implică ideea că copiii bine adaptați au o motivație și reușită școlară mult mai bună, stabilesc relații interpersonale constructive cu colegii, se simt integrați și acceptați în grupul școlar (clasă), percep și sunt percepuți pozitiv în mediul școlar, sunt deschiși și sociabili. Astfel, în accepțiunea lor, este important ca fiecare copil venind la școală să se acomodeze rapid și ușor la noile cerințe, să se conformeze acestora fără mari dificultăți relaționale și psihosociale, deoarece modul în care are loc realizarea inițială a adaptabilității la mediul școlar poate fi resimțită, atât în sens pozitiv, cât și ca revers, pe parcursul anilor școlari, condiționând succesul și insuccesul școlar.

În cea mai mare măsură, adaptarea școlară este legată de formarea reacțiilor necesare, care asigură acomodarea particularităților personalității, menținerea sănătății și capacității de muncă a elevului prin potrivirea cu mediul școlar, având la bază concordanța conduitei personale și modelele de conduită caracteristice ambianței școlare. Procesul de adaptabilitate școlară constituie *echilibrul* între asimilarea și acomodarea școlară prin care copiii devin capabili să trăiască într-un nou mediu social, ajustându-și *comportamentele* după cerințele *relaționale* ale acestui mediu.

Adaptarea școlară, după cum relevă S.Cristea, reprezintă un proces complex proiectat și dirijat de profesor în vederea realizării unor raporturi optime între elev și mediul educativ/didactic. Din *punct de vedere psihologic*, adaptarea școlară marchează tendința de echilibru necesar între procesele de *asimilare* și cele de *acomodare*, tendință realizată, în mod obiectiv, la nivelul interacțiunii permanente existente între copil și realitate. Din *punct de vedere social*, adaptarea școlară marchează tendința de integrare a *obiectului educației* într-o anumită comunitate, în cadrul unui proces care începe în familie și continuă în grădiniță, școală, socie-

tate etc. În această accepție, *adaptarea școlară* constituie o parte integrantă a unui proces mai complex, care este procesul de adaptare socială [3, p.11].

Vârsta școlară mică se prezintă ca o perioadă de tranziție spre schimbarea *poziției sociale* a copilului din preșcolar în elev. Odată cu aceasta se modifică radical regimul și modul de viață al copilului; se schimbă statutul lui în familie, se lărgeste sfera lui de comunicare cu maturii (în ea intră un nou adult – învățătorul), elevul mic se include într-un colectiv nou de semeni, activitatea lui dominantă nu mai este jocul, dar învățătura. Noua situație socială și activitatea de învățământ înaintază sarcini foarte mari. El trebuie să fie disciplinat, organizat, să depună zilnic eforturi volitive și intelectuale. Elevul de vârstă școlară mică tot mai des este dator să facă ceea ce trebuie și nu ceea ce dorește. Toate aceste cerințe vin în contradicție cu capacitățile și posibilitățile sale [13, p.73]. Iată de ce, noul mediu social (școala) provoacă deseori la școlarii mici stări de teamă, frământare, nesiguranță, îngrijorare, neliniște, care duc la apariția fenomenului adaptării dificile sau inadapării școlare.

Tradițional, indiciul cel mai semnificativ al nivelului eficient de adaptare școlară se apreciază după obținerea unor calificative superioare la învățătură, ignorându-se problemele ce țin de domeniul *psihosocial* sau *relațional*.

Adaptarea școlară psihosocială sau *relațională* include acomodarea la cerințele comunității școlare (colectiv didactic, clasă de elevi, microgrupuri formate etc.), la capacitatea copilului de a relaționa cu cadrele didactice și cu colegii, de a interioriza normele școlare și normele sociale acceptate. Cu alte cuvinte, adaptarea școlară relațională identifică poziția/statusul social al copilului într-un grup social (clasă), abilitățile sociale și modul de a stabili relații interpersonale [7, p.3]. Relațiile interpersonale formate de copil determină adaptarea școlară relațională, poziția sau statutul copilului în grup, „confortul emoțional” și starea afectivă predominantă, climatul psihologic în grup. De cele mai multe ori, relațiile interpersonale sunt bazate pe emoții, pe selectivitatea simpatiilor și antipatiilor unui copil în raport cu alți copii. Aceste relații exercită o influență puternică asupra procesului de adaptare la școlaritate, atât asupra fiecărui elev în parte, cât și asupra activității grupului în întregime. Copilul care este bine adaptat relațional are încredere în forțele proprii, se simte integrat și înțeles în grup, percepe pozitiv grupul școlar (clasa), stabilește relații interpersonale favorabile cu semenii, este acceptat, simpatizat de colegi și le răspunde printr-o apreciere și stimă reciprocă – toate acestea îl stimulează să vină la școală, el reușind să facă față cerințelor educaționale.

Observarea și analiza comportamentelor concrete ale copiilor, convorbirile cu părinții și cadrele didactice din ciclul primar ne-au sugerat existența unor probleme în contextul relațiilor interpersonale, care afectează grav procesul de adaptare școlară a copiilor. Astfel, tulburările de relaționare ale copilului, poziția nefavorabilă în structura relațiilor interpersonale generează elevului emoții negative, îl face să retrăiască din cauza că nu este acceptat sau agreeat de colegi, iar marginalizarea și izolarea lui în cadrul clasei provoacă anxietate, ostilitate și comportamente agresive față de colegi, atitudine negativă față de școală. Toate acestea duc implicit la impedimente considerabile în procesul de adaptare școlară a copiilor, provocând disconfortul emoțional și insatisfacție de la noua poziție socială (de școlari), pe care elevii mici o percep ca factor frustrator și care poate determina modificări serioase în dezvoltarea personalității lor.

Analiza fenomenului adaptării școlare se reliefează cu prioritate asupra *rolului grupului școlar* și asupra *relațiilor interpersonale* ce se stabilesc între membrii acestui grup. Pregătirea copilului pentru viața în grup, formarea treptată a capacității sale de adaptare psihosocială se realizează în contextul relațiilor interpersonale. Fiecare elev ocupă un loc aparte în structura relațiilor interpersonale, fiind membru al unui microgrup, având statutul său specific, care de fapt îi și determină nivelul de adaptare școlară [9, p.67].

Pentru a urmări gradul de adaptare școlară relațională a copiilor, am aplicat mai multe instrumente caracteristice acestui proces, și anume: *tehnicile* sau *metodele sociometrice*.

Jacob L. Moreno, sociolog și psiholog american, a propus pentru prima dată sociometria ca metodă specială de studiere (în același timp, de explicare) a relațiilor interpersonale în grupuri școlare și de evidențiere a simpatiilor și antipatiilor între membrii grupului, precum și a esenței nucleului motivațional al alegerii în relațiile interpersonale [12, p.139].

Tehnicile sociometrice, după cum menționează I.Nicola, sunt foarte substanțiale pentru a urmări relațiile interpersonale și a acorda asistență copiilor care au probleme de relaționare [apud 2, p.42]. Această idee este susținută și de realizările cercetătorilor M.Achim, Ionescu, N.Radu, C.Furtună [15], S.Marica [8], M.Milcu [9], A.Neculau [11], V.Negovan, M.Zlate [14], care au acordat un spațiu larg tehnicilor sociometrice de investigație.

Administrarea tehnicilor sociometrice, au avut ca obiectiv determinarea statusului fiecărui copil în clasă, măsurarea configurației și intensității relațiilor interpersonale din interiorul grupului școlar, care de cele mai multe ori sunt factori dominanți în favorizarea sau defavorizarea adaptării școlare.

Studiul sociometric aplicat a fost orientat în trei direcții:

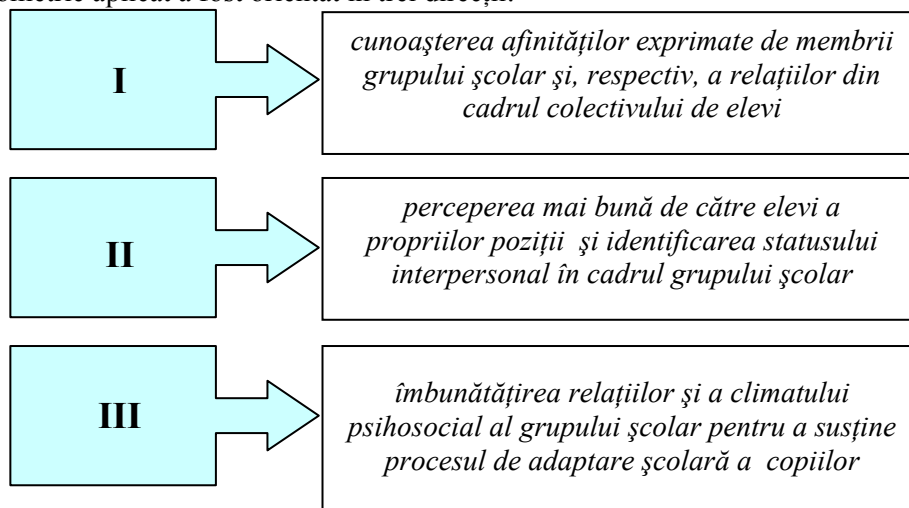

Fig.1. Direcțiile de cercetare aplicate în studiul sociometric.

Cunoașterea statusului interpersonal și a rolului elevului în colectivul școlar oferă multe explicații privind comportamentul copilului și acțiunile lui relaționale, concomitent determinând și sintonia grupului (grup ca un tot unitar) cu trăsăturile sale specifice de coeziune, expansiune afectivă și climatul moral.

La baza tehnicilor sociometrice au stat fapte binecunoscute și incontestabile: simpatia unui copil în raport cu altul și manifestarea dorinței de a fi alături de obiectul simpatiei sau de a realiza ceva împreună ori alături de el. Aceasta este, de fapt, și motivația școlară care favorizează adaptarea școlară a copilului.

În cadrul aplicării tehnicilor sociometrice, copiilor li s-au pus întrebări directe despre dorința de a participa cu cineva la o activitate comună. Acestea, la rândul lor, au constituit **criteriile de alegere**. Criteriile pot fi puternice și slabe. Cu cât mai importantă pentru elev este activitatea, pentru care el își alege partener, cu atât e mai puternic criteriul de alegere. Așa, de exemplu, pentru elev întrebarea „Cu cine ai vrea să stai într-o bancă?” este mult mai importantă decât întrebarea „Cu cine ai vrea să pleci azi la bibliotecă?”; deci, prima întrebare constituie un criteriu puternic, cea de-a doua – un criteriu slab. Criteriile puternice relevă cele mai profunde și trainice relații interpersonale în grupul școlar.

Fișa propusă elevilor (Tab.1) a permis obținerea informației despre preferințele elevilor mici în diverse activități: instruire, odihnă, joc.

Tabel

Modelul fișei cu întrebări propuse

	În primul rând 1	În al doilea rând 2	În al treilea rând 3
1. Cu cine ai vrea să stai într-o bancă?			
2. Cu cine din colegii tăi de clasă ai dori să mergi la cinema?			
3. Pe cine din colegii tăi ai dori să-i inviți la ziua ta de naștere?			

În cercetarea noastră numărul de alegeri a fost limitat, deoarece experiența demonstrează că este suficient a efectua trei alegeri (nu mai puțin de 3 alegeri). De aceea, toți elevii au numit unul și același număr de parteneri. Trebuie de menționat că pentru unii elevi numărul fixat de alegeri era insuficient, ei doreau să numească mai mulți colegi (ceea ce înseamnă relaționare bună, adaptare școlară pozitivă). Răspunsurile primite

au fost analizate și comparate, identificându-se, totodată, dacă elevii preferă pentru învățatură și odihnă unii și aceiași colegi. De exemplu, întrebarea „*Cu cine ai vrea să stai într-o bancă?*” nu le-a trezit copiilor nedorire sau nu le-a părut ceva neobișnuit, deoarece această alegere relevă atitudinea generală, nediferențiată a elevului față de colegii săi, care, în fond, include o sumă de criterii particulare: de a rezolva o problemă împreună, de a alcătui un eseu, de a se inspira în unele situații necunoscute, atunci când colegul se descurcă mai bine etc. De aceea, acest subiect a contribuit la evidențierea colegului de clasă, cu care elevul se simte bine în orice situație. În unele cazuri, am remarcat că alegerea colegului de bancă a fost efectuată având la bază motive pragmatice, utilitare (deci, e mai deștept și o să mă ajute, sau este fizic mai puternic și o să mă apere etc.).

Analiza datelor obținute prin utilizarea tehnicilor sociometrice a scos în evidență aspecte foarte importante care în anumită măsură influențează și condiționează procesul adaptabilității copiilor la mediul școlar. Acestea sunt:

✓ *Amplasamentul și statutul elevului în câmpul relațiilor interpersonale* (lider, popular, izolat, ignorat, respins etc.);

✓ *Structura psihologică a grupului și a microgrupurilor, particularitățile acestora;*

✓ *Multiple centre de influență* (pozitive și negative);

✓ *Percepția grupului față de un anumit membru și percepția unui membru asupra grupului;*

✓ *Unitatea și coeziunea grupului școlar etc.*

Utilizarea tehnicilor sociometrice ne-au oferit un suport relevant în stabilirea procesului de integrare a copiilor în colectivul școlar, prezența la ei a confortului psihologic, consolidarea relațiilor de cooperare cu colegii. Criteriile sociometrice au determinat structura, normele și distribuția rol-statusurilor în microgrupuri ce conferă stabilitate în funcționarea grupului școlar, dar și o adaptabilitate eficientă. De asemenea, tehnicile sociometrice au scos în evidență relațiile interpersonale din interiorul grupului școlar: grupul sancționează pozitiv sau negativ comportamentele membrilor săi; când la un elev apare o poziție deviantă față de norma comună acceptată de grupul-clasă, membrii grupului reacționează inițial printr-o serie de măsuri în vederea conformării și reintegrării deviantului; dacă deviantul nu renunță la acceptarea normei grupului, ceilalți renunță la recuperarea lui și îl exclud din grup. Așa-numiții „inadaptați” își exprimă atitudinea față de cerințele mediului școlar printr-o comportare „deviantă”, inadecvată față de normă. Cu cât mai multe criterii se asociază la o relație, cu atât ea este cuprinsă în structuri mai complexe și rezistă mai mult timp. Structurile complexe se păstrează constante în timp și au tendința de a se amplifica, mai ales dacă cuprind și lideri. Astfel, putem afirma că tehnicile sociometrice ne ajută să identificăm unele trăsături personale ale copiilor, oferindu-ne posibilitatea să înțelegem mai bine semnificația rolurilor pe care le joacă elevii, iar prin intermediul acestora să pătrundem în mecanismul procesului de interacțiune, care declanșează și determină caracteristicile colectivului ca un tot unitar. În acest sens, tehnicile sociometrice asigură o cunoaștere amănunțită a structurilor informale/afective, dar și a caracteristicilor de personalitate ale elevilor, astfel oferindu-ne posibilitatea să anticipăm barierele ce pot apărea în adaptarea eficientă a copiilor la școlarizare.

În *concluzie* putem menționa că prin aplicarea tehnicilor sociometrice demonstrăm clar că adaptarea școlară ca proces general nu se poate realiza fără o adaptare la realitatea concretă a grupului școlar în care este inclus copilul. Dimensiunea sociorelațională este determinată de statusul pe care copilul îl ocupă în activitatea școlară. Alegerile preferențiale în clasă nu sunt influențate de randamentul școlar; astfel, există lideri cu medii mici sau corigenți alături de cei cu medii mari, dar există și o tendință de grupare în aceeași structură a elevilor cu rezultate asemănătoare. Interacțiunea din interiorul grupului poate influența activitatea educațională și performanțele elevilor, dar mai ales procesul de adaptare școlară. Mijloacele de educație sporesc în eficacitate atunci când este cunoscută poziția fiecărui elev din clasă și modificările ce intervin în timpul anului școlar.

Cu ajutorul tehnicilor sociometrice am stabilit profilul psihosocial și relațional al grupului, care se prezintă ca o modalitate prin care se poate realiza o bună cunoaștere a grupului, a caracteristicilor lui generale și particulare. Oportunitatea aplicării tehnicilor sociometrice în stabilirea gradului de adaptare școlară a copiilor este incontestabilă, deoarece rezultatele investigației ne-au îndrumat în formularea concluziilor privind unele măsuri de ameliorare a problemelor apărute între membrii grupului, în rezolvarea acestora, ducând la o creștere a eficienței și la o mai ușoară adaptare școlară.

Bibliografie:

1. COAȘAN, A., VASILESCU, A. *Adaptarea școlară*. București: Editura Științifică, 1988, 121 p.
2. COSMOVICI, A., IACOB, L. *Psihologie școlară*. Iași: Polirom, 1999, 304 p.
3. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău-București: Grupul Editorial Litera, Litera Internațional, 2000. 398 p.
4. DUMITRU, I.A.I. *Consilierea psihopedagogică*. Iași: Polirom, 2008. 332 p.
5. DRUȚĂ, M.E. *Cunoașterea elevului*. București: Aramis, 2004, 112 p.
6. LORINCZ ENIKO, A. *Prevenirea dezadaptării școlare*. Iași: CERMI, 1998. 142 p.
7. MIHAI, A. *Adaptarea școlară. Abordare psiho-sociopedagogică în învățământul primar*. Sibiu: Editura „Sf. Ierarh Nicolae”, 2010. 164 p.
8. MARICA, S. *Introducere în psihologia socială*. București: România de Măine, 2008, 164 p.
9. MILCU, M. *Psihologia relațiilor interpersonale*. Iași: Polirom, 2006, 123 p.
10. MOȘANU-ȘUPAC, L. Pregătirea psihopedagogică a cadrelor didactice pentru gestionarea fenomenului de adaptare a copilului pentru școală. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale*. Chișinău, 2008, p.23-27.
11. NECULAU, A. *Dinamica grupului și a echipei*. Iași: Polirom, 2008. 344 p.
12. *Psihologia generală* / Sub red. Petrovskii A. Chișinău: Lumina, 1984. 471 p.
13. *Psihologia vârstelor și pedagogică* / Sub red. Vlas V. Chișinău: Lumina, 1992. 224 p.
14. Zlate M., Negovan V. *Adaptare și strategii de adaptare. Probleme fundamentale ale psihologiei și științelor educative*. București: Editura Universității, 2006. 180 p.
15. www.scribd.com/do/10437850/13/ tehnicile sociometrice

Prezentat la 28.10.2013